

Hans Jesper Højlund
stud.scient.pol.

Anmeldelse af Erik H. Erikson: Identitet- Ungdom og Kriser,
Hans Reitzel 1971 (udkommet 1968)

Bare det at være far til et par drenge på 14 måneder giver én god grund til at falde over en bog som Eriksons. En anmeldelse i Politica af en psykologisk bog kræver andre begrundelser, begrundelser, som for mit vedkommende kommer til at hænge sammen med de forventninger, bogen, dens titel og forfatter rejste i mig.

Inden for politologien behandles mennesket ofte som "black boxes". Enten ved at man overhovedet ikke interesserer sig for, hvad der sker i mennesket, eller ved at man henter plausible teorier hos psykologerne og angiver dem som forudsætninger for ens øvrige udtalelser. Interesserer man sig for den del af den komparative politik, der går under fællesbetegnelsen politisk socialisering, møder man overalt den sidst nævnte black boxes variant. I værker, som beskriver børns og unges holdning til politiske fænomener, henvises man gang på gang til psykologiske værker for heri at kunne finde forklaringer på det iagttagede. Ikke sjældent er det Erikson: Barnet og Samfundet, der nævnes. Min hovedforventning til Eriksons seneste bog var derfor, at den skulle give mig nyttig psykologisk forudsætningsviden for et politologisk studium af den politiske socialiseringsproces blandt unge. Med et sådant sæt af "forventningsbriller" læste og anmelder jeg bogen.

Bogen set i relation til politisk socialisering

1. Generelt

Ser man helt generelt på forholdet mellem individ og samfund og lader psykiateren E. Erikson og politologen D. Easton formulere noget basalt om dette forhold, afsløres, hvor forskellige deres synsvinkler er, selv om de taler om det samme.

Erikson forsøger at beskrive, hvordan individet får opbygget en indre identitetsfølelse og siger i sammenhæng hermed: "En sådan identitet beror imidlertid på den støtte, unge individer får fra den kollektive identitetsfølelse, som kendetegner de for ham betydningsfulde sociale grupper: hans klasse, nation og kultur" (85). ¹⁾

D. Easton taler også om støtte som noget basalt: "The persistence of any kind of political system at all depends on the input of diffuse support to a number of political objects, among them the structure of political authority". ²⁾

Psykiateren interesserer sig for identitetsprocessen, hvordan og hvornår individet får en identitet, og hvad der kan true denne (identitetskriser). Politologen interesserer sig for det politiske system, hvad der betinger dets fortsatte beståen, og hvad der kan true denne (stress). Den første lægger vægt på samfundets støtte til individet, medens den anden ser det afgørende i individernes støtte til samfundet. Problemstillingerne er altså vidt forskellige, men de har det til fælles, at de anser det, der sker med individet i barndommen og ungdommen for nøglerne til problemernes løsning.

Easton ser den politiske socialiseringsproces ³⁾ som et af det politiske systems vigtigste midler til at hamle op med "stress on its essential variables", bl.a. fordi den repræsenterer en mekanisme, der får folk til at "obey legally constituted authority". ⁴⁾

Han har som hypotese, at den afgørende fase i denne proces er barndommen og ungdommen.

Erikson definerer personlig identitet bredt som det, "at

---

1) Sidehenvisninger til den anmeldte bog foretages i resten af anmeldelsen blot med et tal i parentes efter citatet.

2) D. Easton og J. Dennis: Children in the Political System, McGraw-Hill 1969, p. viii.

3) Op.cit., p. 7: Those developmental processes through which persons acquire political orientations and patterns of behavior.

4) Ibid., p. 54.

man mærker at ens eksistens har sammenhæng og kontinuitet i tid og rum, man mærker, at andre også opfatter ens sammenhæng og kontinuitet," (47). Det drejer sig om at få etableret en enhed mellem den indre og den ydre verden. Dette sker via en kompliceret proces, der ved slutningen af barndommen skulle have givet barnet en indre følelse af identitet, medens den i ungdomstiden kendetegnes af dens normative krise (21). Grunden til at barndommen anses for så væsentlig udtrykkes af Erikson sådan: "Enhver grundlæggende konflikt i barndommen lever videre i en eller anden form hos den voksne. De tidligste oplevelser ligger dybest" (79). Denne psykologiske antagelse er fundamental for Easton og alle, der beskæftiger sig med politisk adfærd. De holdninger, værdier og den viden, som etableres i barndommen, øver afgørende indflydelse på individets senere stillingtagen i bred forstand.

Dette generelle afsnit kan passende afsluttes med et par Erikson citater, som illustrerer, at Erikson på trods af sin psykiatriske approach også er klar over den i afsnittet beskrevne dobbelthed. Erikson fremlægger sine resultater for at "berede vejen for en ny formulering af egoets relation til de sociale forhold" (43). Man må finde forbindelsesleddet mellem sociale strukturer og organismekræfter. "Det forholder sig nok således, at gruppeidentitet og egoidentitet gensidigt kompletterer hinanden, tilfører både egosyntesen og den sociale organisation et større energipotential" (51). Erikson er helt på linie med en lang række politologer, når han afsluttende konkluderer: "Ud fra et psykosocialt synspunkt i det mindste kan de grundlæggende sociale og kulturelle processer kun opfattes som en fælles stræben hos voksne egoer til gennem forenede anstrengelser at udvikle og bibeholde et maksimum af konfliktfri energi i en psykosocial balancetilstand, der kendetegnes ved gensidig støtte." (216) Erikson definerer begrebsmæssigt dette sammenspil mellem det psykologiske og sociale, det udviklingsmæssige og det historiske som "psykosocial relativitet" (21).

2. Konkret

Ud fra et epigenetisk princip udledes, "at personligheden udvikler sig trinvis efter det mønster, som ligger forudbestemt i den menneskelige organismes beredskab til at drives mod, være opmærksom på og samvirke med en stadigt voksende kreds af betydningsfulde individer og institutioner" (89). Individet føres altså gennem en række stadier, hver enkelt kendetegnet ved karakteristiske udviklingsmuligheder bestemt af fysiske og psykologiske faktorer og hver især udgørende nye led i identitetsdannelsen. Kan vi nu ud fra Eriksons gennemgang af disse stadier og de her tilknyttede psykologiske behov få forklaringer på de fænomener, politiske socialiseringsundersøgelser har blotlagt? På et meget generelt plan giver bogen visse svar, men søger vi mere detaljerede forklaringer af enkeltfænomener, er bogen ikke til megen hjælp.

2.1. Identifikationsfænomener

Identifikationen er en vigtig mekanisme, hvorigennem normer, holdninger og værdier overføres til individet. Inden for den politiske socialisering tillægges fænomenet stor betydning.¹⁾ Man undersøger, hvilke personer, barnet identificerer sig med. Man undersøger specielt den enorme betydning, identifikationen med forældrene har osv. osv. Erikson siger herom: "Børn identificerer sig på forskellige stadier af deres udvikling med sådanne sider hos andre mennesker, som de selv i virkeligheden eller i deres fantasi er mest påvirket af." (152) "Gennem en mangfoldighed af successive og eksperimenterende identifikationer begynder barnet således tidligt at danne sig forventninger om, hvorledes det bliver at være ældre, og ..." (154). "Den endelige identitet, som er fastlagt ved slutningen af ungdomsperioden, er altså overordnet hver særskilt identi-

---

1) Se f.eks. R.D. Hess og J.V. Torney: The Development of Political Attitudes in Children, Chicago 1967, p. 21, hvor en speciel socialiseringsmodel benævnes "the identification model", og hvor det karakteristiske er, at den "stresses the child's imitation of the behavior of some significant other persons".

fikation med individer på tidligere stadier. Den indbefatter alle betydningsfulde identifikationer, men forandrer dem også for at gøre dem til en enestående og nogenlunde sammenhængende helhed." (154) Identifikationen tillægges altså stor betydning, men mere detaljerede identifikationsanalyser foretager Erikson kun i forbindelse med gennemgangen af kliniske tilfælde og forklarende psykiske brister. Det nærmeste han kommer de søgte analyser er, når han f.eks. siger om skolealderens begyndelse: "Det er netop nu, de (børnene) er interesseret i at iagttage og efterligne mennesker, der er beskæftiget ved noget, de kan forstå - brandmænd og politibetjente..." (116).

2.2. Idealiseringsfænomener

Børns holdning til det politiske system beskrives i langt de fleste undersøgelser som positivt og i sammenhæng hermed ses, hvordan personer, institutioner og normer idealiseres. Hvilke psykologiske faktorer kan forklare dette?

Erikson beskriver, hvor afgørende barnets behov for "en følelse af fundamental tillid" er for identitetsdannelsen. Barnet kræver mening og helhed i tilværelsen. "Et relativt helt samfund er forudsætningen for, at barnet gennem moderen skal få en indre overbevisning om, at alle de forskellige legemlige oplevelser og alle de forvirrende sociale ledetråde i begyndelsen af livet kan samordnes i en følelse af kontinuitet og sammenhæng, som så småt kommer til at skabe en enhed af den indre og den ydre verden." (79).

"Samfundet bidrager til en sådan udvikling i den udstrækning, at det på hvert stadium lader barnet orientere sig mod en fuldstændig "livsplan" med en hierarkisk rollefordeling, repræsenteret af individer i forskellige aldre." (154). For at gøre det endnu mere klart taler Erikson i et afsnit med titlen "Samfundsaspektet: Fra individuel forvirring til social orden" om det idealsystem, samfundet stiller op for de unge i form af en ideologi. Denne har bl.a. følgende funktioner i forhold til individet: 1) Give ungdommen et forenklet fremtidsperspektiv... 2) Give de unge ... overensstemmelse mellem en

indre verden af godt og ondt og en social verden med dennes målsætninger og farer. 3) At opstille et geografisk historisk verdensbillede som ramme for det unge individs spirende identitet.

Erikson opregner i alt 8 punkter og konkluderer: "Uden et sådant ideologisk engagement, der ofte kan ligge helt underforstået i en "livsstil" oplever unge en værdiforvirring, der kan være speciel farlig for visse individer, men som set i et større perspektiv så sandelig er en fare for samfundsstrukturen". (180). Individet har altså i sig et behov for at se fænomenerne og tingene som gode, hele og positive, men dette forklarer egentlig ikke, hvorfor hovedparten af voksne enten som forældre eller i en anden "opdragerfunktion" ubevidst retter deres påvirkning ind efter dette behov, således at de kun videregiver de lyse sider ved samfundet og gemmer de ubehagelige og modstridende træk til barnets egen senere opdagelse. Angående dette forhold får vi igen hjælp hos Erikson.

Pladsen tillader ikke en nærmere gennemgang af bogens øvrige interessante problemstillinger. Man får forklaret fænomener ungdomsoprør, minoritetsgruppers afvigende adfærd, totalitarisme, kønsforskelle som noget mere end blot kulturbestemte osv. osv. Overalt bedømmes fænomenerne ud fra den sammenhæng, de har med identitetsdannelse, dvs. "en proces, som er lokaliseret i individets inderste, men samtidig i centrum af dets gruppes kultur, en proces, som rent faktisk etablerer disse to identiteters identitet." (20)

Til trods for at Erikson selv konstaterer: "Den traditionelle psykoanalytiske metode har ikke helt greb om identitet, fordi den ikke har udviklet begreber, der omfatter omgivelserne" (22), må jeg afsluttende konkludere, at det trods bogens mange interessante problemstillinger netop er systematiske begreber gående på omgivelserne, der mangler for at gøre bogen samfundsteoretisk relevant. Det dominerende billede af Erikson forbliver en klinisk arbejdende psykiater, stærkt påvirket af Freud, men med en varm interesse for samfundet.